

Nr 143.

Av friherre **De Geer m. fl.**, om lagstiftning till förhindrande av att jord- och skogsbruk övergår i den icke jordbrukande befolkningens händer m. m.

Under den senaste tidens diskussion om jordbrukets framtidsförhållanden har den meningen framförts från skilda håll, att problemet att åstadkomma en förbättrad ekonomisk standard för jordbruket endast kan lösas därigenom att detta grundligt rationaliseras. Det må först med anledning av detta resonemang påpekas, att jordbruket under de senaste årtiondena genomgått en rationaliseringsprocess i fråga om jordbrukets drifts- och arbetsmetoder, växt- och husdjursförädling m. m., som givit storartade resultat. Säkert torde man också bland jordbrukarna vara på det klara med att denna rationalisering kan taga ytterligare steg framåt.

Det råder emellertid en viss obenägenhet bland dem, som begagna ordet rationalisering, att närmare precisera vilken innebörd de vilja ge detsamma. Inom industrikretsar — detta gäller såväl företagare som arbetare — lägger man gärna in i begreppet rationalisering av jordbruket en annan innebörd än det hittills vanligen haft. Man avser icke endast en förbättring av själva jordbruksdriften, utan man eftersträvar en genomgripande förändring av jordbrukets struktur. Man menar, att brukningsdelarna äro för små för att möjliggöra en ekonomisk drift, och därför vill man sammanslå dessa till större enheter. Därigenom skulle jordbruket, menar man, få större jämställdhet med industrien i fråga om de tekniska förutsättningarna för driften.

De mest extrema företrädarna för denna uppfattning synas föreställa sig, att det skulle vara möjligt att i mycket avsevärd mängd förvandla bondejordbruken till stora så att säga industrimässigt drivna jordbruk. De förbise då, att förhållandena i vårt land i allmänhet göra ett dylikt projekt omöjligt att genomföra utom å vissa slättbygder.

Med ett ofullständigt jordbruk förstås ju enligt den terminologi, som användes inom den statliga jordpolitiska verksamheten, sådana jordbruk, vilka äro innehavarens enda eller huvudsakliga förvärvskälla men vilka icke förmå ge denne och hans familj full bärning. Drygt 200 000 av alla brukningsdelar i landet äro teoretiskt små ofullständiga jordbruk, d. v. s. ungefär hälften av det totala antalet brukningsdelar. De upptaga sammanlagt omkring 30 procent av landets åkerareal, men deras andel av jordbrukets totala produktion är betydande; det kan nämnas, att från dessa jordbruk kommer mer än en tredjedel av jordbrukets saluproduktion. Av dessa jordbruk med en åkerareal mellan 2 och 10 hektar äro långt ifrån alla ofullständiga, en del är i verkligheten s. k. stödjordbruk, d. v. s. innehavaren har bredvid jordbruket även andra förvärvskällor. Ett betydande antal av dessa jord-

bruk har jämte åkerjorden större eller mindre skogsmarker. Om skogsmarken är tillräckligt omfattande för att tillsammans med åkern ge full sysselsättning för innehavaren och dennes familj, är jordbruket givetvis inte ofullständigt. Skogsbruket ger något av den grund för innehavarens ekonomi, som jordbruket ensamt icke förmår lämna. I många trakter av vårt land är ju också skogen den väsentliga inkomstkällan, medan jordbruket endast har sekundär betydelse. Så är fallet särskilt i Norrland och även i skogsbygderna i södra och mellersta Sverige.

Många innehavare av ofullständiga jordbruk utföra vid sidan av skötseln av sina egna jordbruk dagsverke på andra gårdar och erhålla på så sätt inkomster, som komplettera den avkastning de erhålla från det egna jordbruket. För tillgången på arbetskraft inom jordbruket spela dylika mindre jordbruk en betydande roll. Vidare kan en innehavare av ett ofullständigt jordbruk arbeta inom andra näringsgrenar än jord- och skogsbruk, t. ex. inom industri, småindustri eller hantverk. Även i dessa fall är ju jordbruket i verkligheten ett stödjordbruk. Chefen för egnahemsstyrelsen har i ett fördrag vid förra årets lantbruksvecka uppskattat de verkligt ofullständiga jordbruken till omkring 100 000. Antalet måste dock variera från tid till annan, beroende på möjligheten för innehavarna av stödjordbruk att erhålla sysselsättning vid sidan av jordbruket.

Om man vill bereda jordbruksbefolkningen en med andra folkgrupper likvärdig ekonomisk standard, är det givetvis önskvärt, att brukningsdelarna bli så stora, att de förmå ge innehavaren och dennes familj full bärgning. Ur denna synpunkt är en rationalisering av de ofullständiga jordbruken motiverad. Men alla skäl tala för att i detta avseende gå fram med stor försiktighet. Stödjordbruk, mindre jordbruk, bärkraftiga familj jordbruk och storjordbruk förekomma nu sida vid sida och så måste det bli även i framtiden. Vårt lands terräng och naturförhållanden i övrigt äro ju så skiftande, att man icke kan tillskära alla jordbruk efter en mall. Bondejordbruket har urgammal hävd i vårt land och är ur olika synpunkter den lämpligaste formen för svenskt jordbruk. Det bör alltfört utgöra kärnan i det svenska jordbrukets struktur. Bildandet av nya storbruk är, som redan framhållits, av bl. a. topografiska skäl omöjligt i de flesta trakter av vårt land och måste ur social synpunkt anses vara i allmänhet olämpligt.

Enligt 1939 års egnahemsreform förutsattes, att förstärkningen av de ofullständiga jordbruken skall ske på frivillighetens väg, och till denna uppfattning ansluta vi oss obetingat. Ingen svensk jordbrukare, varken större eller mindre, får mot sin egen vilja tvingas att avstå från det jordbruk, som han växt samman med och från vilket han alltfört vill hämta sin bärgning. Ju flera människor, som äro knutna till jorden, desto större styrka och stabilitet erhåller hela samhället. Jordens brukare känna samhörigheten med fosterlandet på ett omedelbarare sätt än andra samhällsgrupper, som själva icke äga en bit av denna. Det är icke för mycket sagt, att de svenska jord-

brukarhemmen utgjort och alltjämt utgöra den grundval, på vilken det svenska samhället vilar. Kompletteringen av de ofullständiga jordbruken är därför en fråga, som måste ses på mycket lång sikt. Tendensen går redan i riktning mot ett nedbringande av de ofullständiga jordbrukens antal; under femårsperioden 1932—1937 minskades desamma med omkring 1 300 brukningsdelar.

I vissa fall torde de ofullständiga jordbruken kunna göras fullständiga genom att driften inriktas på mera arbetskrävande och inkomstbringande produktion, varvid förutsättningen härför dock är, att denna produktion får skydd mot pristryckande import. På flera håll i landet skulle det säkerligen vara möjligt att inrikta de ofullständiga jordbruken på fruktodling, grönsaksodling eller andra arbetskrävande odlingar, vilka samtidigt lämna hög bruttoavkastning. I andra fall — och kanske de flesta fall — får förstärkningen av de ofullständiga jordbruken ske genom utvidgning av åkerarealen, antingen genom anskaffande av tilläggsjord eller genom nyodling i den mån detta senare är möjligt och kan anses önskvärt.

Men det behöver ingalunda alltid vara åkern, som skall utvidgas. I många trakter av vårt land, där den genomsnittliga storleken av brukningsdelarnas åkerareal understiger 10 hektar, torde det vara praktiskt utförbart att skapa brukningsdelar med så stor åkerareal, som normalt kräves för ett familj jordbruk. Här får man, då detta är möjligt, inrikta sig på att i stället tillföra de i verklig mening ofullständiga jordbruken mera skog. Inom vissa gränser kunna åker och skogsmark med goda resultat ersätta varandra.

Strävandena att rationalisera de ofullständiga jordbruken måste kompletteras med en skärpt jorddelningslagstiftning, som förhindrar, att jordbruksfastigheter av lämplig storlek sönderstyckas eller förminsas. Det kan icke vara rimligt, att dylik sönderstyckning av eller avsöndring från fastigheten får ske samtidigt med att ofullständiga jordbruk kompletteras. Ej heller kan det vara riktigt, att den skogsmark, som tillhör en jordbruksfastighet, avstyckas från denna och säljes bort, ifall skogen utgör ett nödvändigt komplement till åkerjorden. De jordpolitiska åtgärderna måste stå i god samklang med varandra. Genom 1896 års lag om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring möjliggjordes en praktiskt taget oinskränkt styckning av jorden. Det uppstod emellertid så småningom en skarp reaktion mot denna ohämmade jorddelning, och 1926 antogs en ny jorddelningslag, ytterligare skärpt 1937, vari stadgades, att nybildad fastighet skall till omfång och belägenhet vara sådan, att den kan på varaktigt sätt användas för sitt ändamål. Denna lag är dock icke tillräcklig för att främja de jordpolitiska mål vi här uppställt. En skärpning av jorddelningslagstiftningen måste komma till stånd.

Lika litet som jordbruksfastigheter av lämplig storlek böra styckas sönder, lika litet böra två eller flera bärkraftiga jordbruk sammanslås med varandra, såvida inte särskilda omständigheter talar härför.

För närvarande arbetar en statlig utredning med fastighetsbildningens problem. Det är enligt vår mening önskvärt, att denna utredning så fort som möjligt slutföres, så att dessa frågor inom en icke allt för avlägsen framtid kunna lösas.

I nära samband härmed står frågan om att förhindra spekulation med jord och skog.

Spekulation i jord- och skogsegendomar är uppenbarligen en i olika avseenden osund företeelse. Härpå lämnar exempelvis det ohejdade egendomsjobberiet i vårt land under och efter förra världskriget ett slående bevis. Statsmakterna ha tid efter annan måst ingripa med lagstiftningsåtgärder mot den osunda spekulationen i jord och skog, men ofta ha dessa åtgärder icke fått avsedd effekt, därför att de kommit för sent. Erfarenheten visar också, hur svårt det är att komma tillrätta med sådana missförhållanden, som uppstått genom rubbningar i äganderättsförhållandena.

Någon motsvarighet till missförhållandena under tiden kring förra världskriget har senare icke uppstått, men man har dock under de senaste åren kunnat märka en tendens till spekulationsköp av jordbruks- och skogsfastigheter av icke jordbrukare. Det har rått delade meningar om omfattningen och storleksordningen av dessa köp. Av en undersökning, som 1940 års utredning av jordbrukets skuldsättning utfört på uppdrag av statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet år 1941, syntes framgå, att dessa spekulationsköp icke hade tagit någon större omfattning. Statsrådet framhöll i ett interpellationssvar i andra kammaren samma år, att »det av den verkställda utredningen torde framgå, att en viss tendens att personer, som icke tillhöra den jordbrukande befolkningen, förvärva jordbruks- och skogsfastigheter kan spåras». Å andra sidan framhöllo ledamöter av kammaren vid detta tillfälle, att det inte bara var en tendens, att fastigheter övergå i icke jordbrukares ägo, utan att denna utveckling kommit ganska långt. Liknande uppfattningar ha också givit sig till känna på annat sätt. Det torde förhålla sig så, att i vissa delar av landet icke jordbrukare i rätt betydande omfattning förvärvat jordbruks- och skogsfastigheter.

Även om man skulle anse sig berättigad att dra den slutsatsen, att köp av jordbruksegendomar av icke jordbrukare ej skulle förekomma i någon större skala, är det dock ett samhällsintresse, att jorden och skogen i huvudsak bevaras i den jordbrukande befolkningens ägo och framför allt att spekulationer med jord och skog med avsikt att bereda köparen lättfängen vinning genom realisation av naturtillgångarna och kapitalet böra förhindras.

Riktpunkten för en dylik lagstiftning bör vara, att jordbruks- och skogsfastigheter i första rummet få förvärfvas endast av sådana personer, som själva tänka bruka dem.

Huvudsyftet måste vara att effektivt förhindra jobberi med jord och skog. Förvärv av jordbruks- och skogsfastigheter måste förbjudas för sådana personer, om vilka man har skäligen anledning antaga, att de ämna köpa gårdar

endast för att avverka skogen, försälja byggnader, djur och redskap eller åter sälja gården i sin helhet för ett högre pris för att på så sätt skaffa sig hastiga och lättfångna vinster.

Vilka metoder, som böra användas för att de här ovan angivna syftemålen skola uppnås, anse vi oss här ej kunna taga ställning till. Man har givetvis flera vägar att välja på. Den av 1940 års utredning förordade tanken på ett koncessionssystem för förvärv av fastigheter är måhända möjlig att använda.

En annan utväg, som för övrigt varit föremål för utredning inom jordbruksdepartementet, är en skärpning av skogsvårds-, vanhävds- och jorddelningslagstiftningen. Redan vid 1938 års riksdag antogs en ändring av paragraf 5 i skogsvårdslagen i avsikt att motarbeta spekulationsköp av jordbruksfastigheter med skog. Enligt denna lagändring är det numera förbjudet för en ny ägare, såvida denne inte är nära anförvant till den tidigare, att utan skogsstyrelsens tillstånd avverka skog förrän fem år förflutit efter det lagfart erhållits, med undantag för avverkning för husbehov eller då den föranledes av skogens beskaffenhet eller eljest en god skogsvårds fordringar. Denna lagstiftning kan givetvis ytterligare skärpas. Under nu rådande kristid med omfattande nödtvungna avverkningar har den tyvärr förlorat sin betydelse.

En sådan skärpning torde i så fall böra kompletteras med lagstiftning angående förbud för ny ägare mot utarrendering av fastigheten i vissa fall. Ett dylikt förbud bör gälla för mindre brukningsdelar, i synnerhet för dem, som ha karaktär av ofullständiga jordbruk. En av de främsta olägenheterna med att jordbruksfastigheter förvärfvas av icke jordbrukare är just den, att antalet arrendatorer utökas på bekostnad av de självägande bönderna. I detta hänseende innebär den av förra årets riksdag genomförda ändringen av arrendelagstiftningen en reform i rätt riktning. Vid en utredning av de här berörda frågorna torde det också enligt vår mening vara önskvärt att beakta, hur man i andra länder utformat jordlagstiftningen med hänsyn till motverkandet av spekulation med jord och skog.

Med stöd av vad ovan anförts föreslå vi,

att riksdagen måtte besluta hemställa hos Kungl. Maj:t om utredning och förslag till dels förhindrandet av att jord- och skogsbruk övergår i den icke jordbrukande befolkningens händer;

dels förhindrandet av att redan fullt bäriga brukningsdelar mera allmänt försvinna och sammanläggas med andra.

Stockholm den 21 januari 1944.

Arvid De Geer.

John Gustavson
i Guntorp.

Gust. E. Andersson
i Södergård.

C. P. V. Gränebo.